

СЕКЦІЯ 6 МІЖНАРОДНЕ ПРАВО; ПРАВО ЄС; ПОРІВНЯЛЬНЕ ПРАВознавство

УДК [340.62:39]:305-055.2
DOI 10.32999/ksu2307-8049/2023-3-6

ЗВИЧАЇ, ТРАДИЦІЇ І ПРАКТИКИ НАНЕСЕННЯ ЖІНКАМ ТА ДІВЧАТАМ ТІЛЕСНИХ УШКОДЖЕНЬ

Гавловська Аліна Олександрівна,
кандидатка юридичних наук, доцентка,
в.о. завідувачки кафедри національного, міжнародного права та правоохоронної
діяльності

Херсонського державного університету
ahavlovska@ksu.ks.ua
orcid.org/0000-0002-7973-7560

Шиманська Малгожата Евеліна,
кандидатка юридичних наук,
доцентка кафедри сільськогосподарського права та землеустрою
факультету права та адміністрації
Університету Марії Кюрі-Склодовської в Любліні
malgorzata.szymanska2@mail.umcs.pl
orcid.org/0000-0001-5976-496X

Дегтяренко Марія Андріївна,
кандидатка юридичних наук,
доцентка кафедри сільськогосподарського права та землеустрою
факультету права та адміністрації
Університет Марії Кюрі-Склодовської в Любліні
degtiarenko.mariia@gmail.com
orcid.org/0000-0001-6291-9803

У даній статті **поставлено за мету** дослідження окремих аспектів звичаїв, традицій і практик нанесення жінкам і дівчатам тілесних ушкоджень на основі етнічних, релігійних та культурних норм. Для досягнення задекларованої мети та отримання належних результатів **використано таку сукупність методів**: історико-правовий, компаративістський, методи формальної логіки. **Результатами такої діяльності є**: 1) дослідження звичаїв, традицій і практик нанесення жінкам та дівчатам тілесних ушкоджень на основі етнічних, релігійних та культурних норм, а сам ,їх причин, порядку та негативних наслідків; 2) обґрунтовано тезу, що такі звичаї, традиції і практики нанесення жінкам та дівчатам тілесних ушкоджень порушують ряд прав потерпілих, є формою гендерного насильства і насильства проти дітей. **Висновки**. Серед етнічних, релігійних та культурних звичаїв і традицій різних країн та окремих етносів, які тягнуть за собою тілесні ушкодження різного ступеня тяжкості у жінок та дівчат, слід виділити такі: носіння жінками етнічного племені Каян «гірких обручів» на шиї; жіноче обрізання; «прасування» («сплющення») грудей; заточення зубів; перев'язка стопи («стопа лотоса»); носіння глиняних тарілок у вухах та нижній губі жінок племені Мурсі, шрамування та ін. Дані практики виступають формою гендерного насильства та насильства над дітьми, оскільки застосовуються по відношенню до жінок за статевою ознакою та дівчаток до досягнення ними повноліття, тягнуть за собою ряд негативних соціальних, фізичних, психологічних, правових наслідків. Зокрема, порушують такі права, як: право на фізичну недоторканість; право на здоров'я; право на безпеку; право на свободу від катувань та нелюдського поводження; право на гідність; право на життя; репродуктивні права; право мати найвищий рівень досяжного фізичного і психічного здоров'я; право на вільний вибір місця проживання та вільне пересування; право на свободу працевлаштування; право на освіту та розвиток; право на доступ до сучасних технологій; право на належне медичне обслуговування та охорону здоров'я та ін.

Ключові слова: тілесні ушкодження; звичаї, традиції і практики; форма гендерного насильства; форма насильства проти дітей.

CUSTOMS, TRADITIONS AND PRACTICES OF BODILY INJURY TO WOMEN AND GIRLS

Havlovskaya Alina Oleksandrivna,
Candidate of Legal Sciences, Associate Professor,
Acting Head of the Department of National, International Law and Law Enforcement
Kherson State University
ahavlovskaya@ksu.ks.ua
orcid.org/0000-0002-7973-7560

Szymanska Malgorzata Ewelina
Doctor of Laws,
Assistant Professor at the Department of Agricultural Law and Land Management
Faculty of Law and Administration
Maria Curie-Sklodowska University
malgorzata.szymanska2@mail.umcs.pl
orcid.org/0000-0001-5976-496X

Dehtiarenko Mariia Andriivna,
PhD in Law,
Department of Agricultural Law and Land Management
Faculty of Law and Administration
Maria Curie-Sklodowska University
dehtiarenko.mariia@gmail.com
orcid.org/0000-0001-6291-9803

The purpose of this article is to research certain aspects of customs, traditions and practices of inflicting bodily harm on women and girls on the basis of ethnic, religious and cultural norms. In order to achieve the declared goal and obtain appropriate results, the following set of methods was used: historical-legal, comparativist, and formal logic methods. The results of such activities are: 1) the study of customs, traditions and practices of inflicting bodily harm on women and girls on the basis of ethnic, religious and cultural norms, namely, their causes, order and negative consequences; 2) the thesis that such customs, traditions and practices of inflicting physical injuries on women and girls violate a number of victims' rights, is a form of gender-based violence and violence against children is substantiated. Conclusions. Among the ethnic, religious and cultural customs and traditions of different countries and individual ethnic groups, which entail physical injuries of varying degrees of severity in women and girls, the following should be highlighted: wearing 'bitter hoops' on the neck by women of the Kayan ethnic tribe; female circumcision; 'ironing' ('flattening') of the chest; teeth grinding; foot bandage ('lotus foot'); wearing clay plates in the ears and lower lip of women of the Mursi tribe, scarring, etc. These practices are a form of gender-based violence and violence against children, as they are applied to transgender women and girls before they reach adulthood, and entail a number of negative social, physical, psychological, and legal consequences. In particular, such rights as: the right to physical integrity are violated; the right to health; the right to security; the right to freedom from torture and inhuman treatment; the right to dignity; right to life; reproductive rights; the right to have the highest attainable level of physical and mental health; the right to freely choose a place of residence and free movement; the right to freedom of employment; the right to education and development; the right to access modern technologies; the right to proper medical care and health care, etc.

Key words: *bodily injuries; customs, traditions and practices; a form of gender-based violence; form of violence against children.*

Вступ. Нав'язані суспільством, релігією, культурою стандарти краси зумовлюють жінок вдаватися до змін у зовнішності, що відображає не тільки сучасні тенденції (використання імплантів, користування послугами пластичних хірургів), але й має глибокі історичні та етнографічні корні. Адже в історії людства існувало безліч незвичних стандартів краси, які відрізнялися залежно від культури, історичної епохи, етносу, релігії. Зокрема, такі загальновідомі, як носіння корсету, бліда шкіра та високе чоло у Середньовіччі, високі перуки та гострі комірці, татування та риту-

альні біло-червоні плями у Маорі, глибокі шрами на обличчі жінок племені Йоруба, Ігбо та Фулані та ін. Часто такі покращення зовнішності могли тягнути за собою тілесні ушкодження різного ступеня тяжкості, а в окремих випадках і призводити до смерті (наприклад, відомими є непоодинокі випадки настання смерті в результаті кровотечі під час жіночого обрізання). Слід зауважити, що багато звичаїв, традицій і практик нанесення тілесних ушкоджень жінкам і дівчатам не тільки існують на сьогоdnішній момент, але й в окремих випадках мають широку практику

застосування, що тягне за собою ряд негативних наслідків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій даної теми дозволяє зробити такі висновки, що дослідження звичаїв, традицій і практик нанесення тілесних ушкоджень жінкам і дівчатам здійснюється в межах публіцистичного, соціологічного, етнографічного та історіографічного інтересу, в межах діяльності міжнародних і правозахисних організацій. Наукове осмислення в сфері права даної проблематики в більшості випадків зосереджено на дослідженні різних аспектів традиції жіночого обрізання (Є.О. Чащина, А.С. Політова, М.О. Акімов та ін.), проявів домашнього насильства по відношенню до жінок (І.С. Резнік, О. Артюх, Н. Комарова, І.Пеша, Н. Тілікіна, В. Коляда та ін.), гендерної рівності (М.І. Крочук, Т.Є.Кагановська, Т.О. Семененко та ін.).

Метою статті є дослідження окремих аспектів звичаїв, традицій і практик нанесення жінкам і дівчатам тілесних ушкоджень на основі етнічних, релігійних та культурних норм, для чого необхідно вирішити такі дослідницькі завдання: дослідити причини та порядок окремих звичаїв, традицій і практик нанесення жінкам і дівчатам тілесних ушкоджень; охарактеризувати негативні наслідки їх застосування.

Для досягнення задекларованої мети та отримання належних результатів, використано таку сукупність методів: історико-правовий, компаративістський, методи формальної логіки.

1. Звичаї, традиції і практики нанесення жінкам і дівчатам тілесних ушкоджень. Досліджуючи етнічні, релігійні та культурні звичаї і традиції різних країн та окремих етносів, проаналізуємо приклади тих з них, які тягнуть за собою тілесні ушкодження різного ступеня тяжкості у жінок та дівчат (*слід зауважити, що у статті ми наведемо умови та підстави існування таких практик з точки зору їх прихильників – автори*).

1. Знаковою традицією етнічного племені Каян (частково проживають у М'янмі, частково у Північному Таїланді) є традиція носіння жінками «гірких обручів» на шиї, за що їх називають «жінки-жирафи». Такі обручі із різ-

них металів одягають на шию дівчаткам у віці 5 років з певною періодичністю додаючи нові кільця до 25 р. або до їх одруження. Загальна кількість кілець може досягати пари десятків, а вага – 4–5 кг.

Обумовлена дана традиція такими причинами:

- 1) естетичні вподобання;
- 2) наслідування нащадками традиції предків;
- 3) міфами та легендами племені Каян;
- 4) захист від хижаків;
- 5) запобігання рабства жінок представниками інших племен;
- 6) племена ідентифікація;
- 7) кільця є показниками статусу, віку та достатку жінки;
- 8) збереження в сім'ї дорогоцінних металів;
- 9) спосіб заробітку на туристичних маркерах.

Проживаючи на території М'янми після військового перевороту у 1962 р., жінки племен Каян піддавалися примусовій праці у туристичній сфері – їх використовували як «живі експонати». В т.ч. з метою демонстрації як туристичного об'єкта жінок із кільцями на шиї часто викрадали та вивозили в Америку і Європу та у військові табори повстанців на кордоні із Таїландом (Yatsenko A., 2019). У Таїланді представників племені Каян, фактично біженців із М'янми у результаті етнічних чисток в 90-х рр. ХХ ст., спочатку утримували у неволі (у закритих поселеннях під озброєною охороною) з суттєвим обмеженням доступу до життєво необхідних ресурсів, зараз – у резерваціях з примітивними умовами життя, без можливості розвиватися, з офіційним працевлаштуванням тільки в межах «туристичних маркерів». Ці умови було створено власниками поселень з метою отримання прибутку від демонстрації жінок з кільцями на шиї, невеликий % яких отримують «живі експонати». Проте з різних причин (скарги, недостатня привітність до туристів та ін.) можуть стати причиною позбавлення жінок племені Каян доходу від участі у туристичних показах, в таких випадках єдиним доходом залишається прибуток від сувенірних лавок, в яких додатково працюють жінки. Часто дохід від туристів стає єдиним у сім'ї, оскільки чоловіки не можуть належним чином забезпечити сім'ю, займаючись сільськогосподарською діяльністю.

Каяни не мають офіційного статусу біженців, тому вони не мають можливості отримати допомогу від таїландських та міжнародних організацій, що суттєво впливає на отримання освітянських та медичних послуг. Слід зауважити, що окрім порушення права на вільний вибір місця проживання та вільне пересування, свободу працевлаштування, права на освіту та розвиток, доступ до сучасних технологій, права на належне медичне обслуговування та охорону здоров'я, жінки з племені Каян зазнають значного пошкодження здоров'я, оскільки під вагою кілець стискається грудна клітина та деформується плечова зона, що суттєво впливає на стан їх здоров'я і якість життя. Існує думка, що у випадку, якщо кільця тривалий час були одягнуті в притик до підборіддя, то у випадку їх зняття може зламатися шия, оскільки її

Фото з відкритих джерел

(за матеріалами сайту <https://mapme.club/poradi/10244-zhinki-zhirafi-navishcho-voni-nosyat-na-shiyi-kiltsya-i-shcho-vidbudetsya-yakshcho-yikh-znyati.html>)

м'язи атрофуються і не можуть утримувати шию у вертикальному положенні.

2. Жіноче обрізання практикується у таких країнах, як Ірак, Ефіопія, Єгипет, Пакистан, Індонезія, Індія, окремі етнічні групи Африки. Застосування даної практики по відношенню до дівчат (загалом до 15 р.) в залежності від традицій, релігійних та культурних переконань зумовлюється такими причинами:

- 1) досягнення фертильності жінок;
- 2) здійснення сексуального контролю над жінками;

- 3) сприяння гігієні жінок;
- 4) естетикою жіночого тіла та ін.

Слід зауважити, що підтвердження вказаним припущенням не знайшло свого відображення у наукових підходах до жіночого здоров'я.

Виділяють IV типи жіночого обрізання: клітородектомія, вирізання, інфібуляція, проколи, надрізування або припалювання статевих органів (Чутора, 2011: 179).

Відповідно до традиції жіночого обрізання дану процедуру проводять старші представники громади за допомогою підручних засобів без антисептиків та знеболювальних, що може призвести до таких негативних наслідків, як:

- 1) больовий шок;
- 2) кровотеча;
- 3) порушення менструального циклу у майбутньому;
- 4) розлади психічного та ментального здоров'я;

- 5) інфікування сечостатевої системи;
- 6) розлади статевого життя;
- 7) перинатальні та акушерські ускладнення і ризику та ін. (Тагієв, Гавловська, 2023: 26).

В окремих випадках у бідних країнах з метою підвищення рівня доходів лікарі практикують проведення жіночого обрізання у лікарнях. Наприклад, у Єгипті до 70% обрізань проводять лікарі, у Нігерії та Кенії – акушери, існують випадки нелегального проведення даної операції, зокрема у такій розвинутій країні, як Великобританія (до речі, з моменту прийняття у даній країні закону про кримінальну відповідальність за проведення жіночого обрізання у 1985 р. жодна винна особа не була притягнута до відповідальності) (Робертс, 2014).

Ряд міжнародних та правозахисних організацій (ООН, ВООЗ, ЮНІСЕФ, Amnesty International, Human Rights Watch та ін.) ведуть правову та просвітницьку боротьбу із практикою жіночого обрізання. Зокрема, у 2021 році ООН ухвалила Резолюцію WHA61.16 «Нанесення каліцтв жіночим геніталіям», а її структурні підрозділи – ряд нормативно-правових актів, спрямованих на подолання такого негативного явища, як жіноче обрізання.

Практика жіночого обрізання порушує такі права, як: право на фізичну недоторканість, право на здоров'я, право на безпеку, право на свободу від катувань та нелюдського поводження, право на гідність, право на життя, ряд репродуктивних прав, право мати найвищий рівень досяжного фізичного і психічного здоров'я (Чашина, 2020).

3. Схожою до практики жіночого обрізання є традиція «прасування» («сплюснення») грудей, яка зустрічається в окремих країнах Центральної та Західної Африки (напри-

Ілюстрація JILLA DASTMALCHI
(за матеріалами сайту <https://www.bbc.com/ukrainian/features-56648856>)

клад, у Камеруні, Того, Чаді, Беніні) та серед іммігрантів у Великобританії, Італії, Франції, Іспанії. Зміст її полягає у тому, щоб змінити форму та розмір грудей у дівчаток у період їх розвитку. Така практика ґрунтується на культурних переконаннях, зумовлюється соціальним тиском та стереотипами краси в етнічній групі, побоюваннями сексуального насильства у майбутньому. Наслідками «прасування» грудей шляхом масажу, нанесення тугих пов'язок, гарячих чи важких предметів на груди дівчат можуть стати:

- 1) пошкодження тканини грудей;
- 2) сильний біль;
- 3) запалення молочних залоз;
- 4) рак грудей;
- 5) ускладнення при лактації;
- 6) шкода психічному здоров'ю тощо (Гейк, 2019).

4. Традиція заточення зубів практикується ментавайцями (корінною етнічною групою,

Фото з відкритих джерел
(за матеріалами [vice.com](https://www.vice.com))

що проживає на островах Ментавай, на західному узбережжі острова Суматра, Індонезія). Зумовлюється дана традиція естетичним розумінням краси, приналежністю до етносу, перевагами у матримоніального вибору, захистом від злих духів чи хвороб.

Традиція заточення зубів передбачає заточення або відламування за допомогою гострого ножа чи інших підручних засобів частини зубів дітей в ранньому дитинстві. Така практика призводить до ураження зубів, спричиняючи їх руйнування, втрату, а також створює умови для появи хвороби ясен або інших проблем зубів, є проявом фізичного та психічного насильства.

5. Перев'язка стопи («стопа лотоса») – традиція, яка спочатку виникла серед еліти Китаю понад тисячу років назад, а потім знайшла своє розповсюдження посеред широкого кола жінок Китаю, В'єтнаму, Індонезії і стала частиною загальної психології та масової культури. Наразі традиція перев'язування стопи є офіційно забороненою у переважній більшості країн (наприклад, в Китаї така практика була заборонена у 1912 р.). На думку прихильників традиції перев'язки стоп, важливе значення вона мала для:

1) успішного матримоніального вибору, адже чим меншим був розмір ноги нареченої (7-10 см), тим більш привабливою вона була для потенційних наречених;

2) підтвердження соціального стану жінки, оскільки дозволити собі «стопу лотоса» могли лише представниці аристократії та заможних верств населення;

3) задоволення еротичних фантазій чоловіків;

4) естетичне розуміння жіночої краси;

5) представники бідних верств населення продавали власних дочок із «стопою лотоса» для покращення свого економічного стану.

Процес перев'язування ніг починався у дитинстві, для зміни форми стопи використовували тугі бандажі або пов'язки, які стискали і міняли форму кісток стоп. Результатом застосування практики перев'язки стопи ставали:

1) нестерпний біль;

2) інфекційні захворювання;

3) часті переломи кісток;

Фото з відкритих джерел

(за матеріалами сайту <https://tvbrics.com/news/derevnya-poslednikh-zhenshchin-lotosov-v-kitae/>)

4) атрофія м'язів;

5) інвалідність;

6) зменшення якості життя, адже ходити та стояти було майже неможливо;

7) залежність від інших осіб не тільки в забезпеченні, але й самообслуговуванні та ін. (Taylor, 2021).

6. Традиція носіння глиняних тарілок у вухах та нижній губі жінок племені Мурсі (південь Ефіопії). У віці 15-16 років дівчині роблять надріз у нижній губі, вибивають два передні зуби та вставляють у розріз пластину яку з роками поступово змінюють на більшу. Вважається, що традиція пішла з часів работоргівлі, оскільки таким чином спотворюючи тіло вдавалося уникнути рабства. З часом носіння глиняних тарілок жінками стало сприйматися як ознака краси, зокрема, представники племені Мурсі вважають, що чим більша пластинка у нареченої, тим більший викуп за неї необхідно сплатити.

Окрім того, в племені практикується шрамування тіла одним із жорстких методів – в надріз поміщається попел чи личинки комах, реакцією організму людини на такі дії є формування капсул із тканини, які є елементи малюнка. Шрамуванню підлягають усі члени племені незалежно від статі, малюнок із шрамів покриває значну частину тіла людини.

7. Вважається, що пробки в носах та татування на обличчі жінок народу апатани (штат Аруначал-Прадеш, Індія) почали робити з метою запобігання викрадення жінок представниками сусідніх народів. В подальшому традиція символізувала культурну та етнічну ідентичність, являлася естетичним виразом краси та ознакою дорослості. Дана традиція існувала до 70-х рр. ХХ ст., оскільки молоді дівчата відмовилися її дотримуватися в силу соціального несприйняття їх поза межами компактного проживання народу апатани (Марме, 2022).

Фото з відкритих джерел

(за матеріалами сайту <https://proukrtravel.ru/rizne/9721-plem-ja-mursi.html>)

Фото Cezary Wyszynski

(за матеріалами сайту <https://mapme.club/poradi/10101-chomu-zhinok-narodu-apatani-zmusili-zhiti-z-probkami-v-nosakh.html>)

2. Негативні наслідки застосування звичаїв, традицій і практик нанесення жінкам і дівчатам тілесних ушкоджень. Застосування звичаїв, традицій і практик нанесення жінкам і дівчатам тілесних ушкоджень має ряд негативних соціальних, фізичних, психологічних, правових наслідків, адже вони є проявами гендерного насильства по відношенню до жінок.

Зокрема, вони посягають на такі права жінок, як: право на фізичну недоторканість; право на здоров'я; право на безпеку; право на свободу від катувань та нелюдського поводження; право на гідність; право на життя; репродуктивні права; право мати найвищий рівень досяжного фізичного і психічного здоров'я; право на вільний вибір місця проживання та вільне пересування; право на свободу працевлаштування; право на освіту та розвиток; право на доступ до сучасних технологій; право на належне медичне обслуговування та охорону здоров'я та ін.

Зазначені практики слід розглядати в т.ч. і як форму фізичного та психічного насильства над дітьми, оскільки вони вчиняються по відношенню до дівчат до досягнення ними повноліття та здатності самостійно і свідомо приймати відповідні рішення щодо наслідкування даних традицій і звичаїв.

Застосування звичаїв, традицій і практик нанесення жінкам і дівчатам тілесних ушкоджень ґрунтується на такому негативному соціальному явищі, як стигматизація. Ми погоджуємося з думкою М.В. Чутора, що стигматизація – це «процес здійснення соціального тиску на індивіда чи групу, в ході якого йому або їй нав'язується певна стигма, яка в подальшому визначає поведінку стигматизованого і стає частиною його «Я»» (Чутора, 2011: 179).

Висновки. Серед етнічних, релігійних та культурних звичаїв і традицій різних країн та окремих етносів, які тягнуті за собою тілесні ушкодження різного ступеня тяжкості у жінок та дівчат, слід виділити такі:

- 1) носіння жінками етнічного племені Каян «гірких обручів» на шиї;
- 2) жіноче обрізання;
- 3) «прасування» («сплюснення») грудей;
- 4) заточення зубів;

5) перев'язка стопи («стопа лотоса»);

6) носіння глиняних тарілок у вухах та нижній губі жінок племені Мурсі, шрамування та ін.

Дані практики виступають формою гендерного насильства та насильства над дітьми, оскільки застосовуються по відношенню до жінок за статевою ознакою та дівчаток до досягнення ними повноліття, тягнуть за собою ряд негативних соціальних, фізичних, психологічних, правових наслідків. Зокрема, посягають на такі права жінок та дівчат: право на фізичну недоторканість; право на здоров'я; право на безпеку; право на свободу від катувань та нелюдського поводження; право на гідність; право на життя; репродуктивні права; право мати найвищий рівень досяжного фізичного і психічного здоров'я; право на вільний вибір місця проживання та вільне пересування; право на свободу працевлаштування; право на освіту та розвиток; право на доступ до сучасних технологій; право на належне медичне обслуговування та охорону здоров'я та ін. Також часто дівчата та жінки погоджуються на застосування звичаїв, традицій і практик нанесення тілесних ушкоджень під впливом соціальної стигматизації – соціального тиску на жінку з метою нав'язування їй стигми, що стає частиною її особистості (в даному випадку у жертв може формуватися прагнення до застосування відповідного звичаю, традиції та практики нанесення тілесних ушкоджень).

Звичайно, список визначених в даній статті звичаїв, традицій і практик нанесення жінкам і дівчатам тілесних ушкоджень не є вичерпним та потребує подальшого детального дослідження, адже гендерне насильство у світі не тільки не подолано, але й продовжує існувати у різноманітності свої форм і проявів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Taylor E. Лотосні стопи: історія, процес перев'язки, наслідки. *WARBLETONCOUNCIL*. 2021. URL: <https://uk.warbletoncouncil.org/pics-de-loto-8823> (дата звернення: 06.07.2023 р.).
2. Yatsenko A. Заручники традицій: м'яньське плем'я Каян. 2019. URL: <https://medium.com/@anastasiayatsenko/> (дата звернення: 06.07.2023 р.).
3. Гейк А. Чому матері 'прасують' груди власним дочкам. *BBC NEWS Україна*. 2019. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-47697686> (дата звернення: 11.06.2023 р.).
4. Куденко Т. Що таке жіноче обрізання та чому важливо про це говорити. *WONDER*. 2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1095-13#Text> (дата звернення: 11.06.2023 р.).
5. Плем'я мурсі. *proUkrTravel*. 2021. URL: <https://proukrtravel.ru/rizne/9721-plem-ja-mursi.html> (дата звернення: 26.06.2023 р.).
6. Робертс М. Анатомія жіночого обрізання. *BBC NEWS Україна*. 2014. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/health/2014/07/140722_vj_female_genitals_mutilations_ko (дата звернення: 16.05.2023 р.).
7. Тагієв С.Р., Гавловська А.О. Репродуктивне насильство як форма домашнього насильства. *Кримінально-виконавча система: Вчора. Сьогодні. Завтра*. 2023, № 1. С. 23–41.
8. Чащина С. О. Міжнародно-правовий аспект практики жіночого обрізання. 2020. URL: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/19418/%D0%9C%D0%86%D0%96%D0%9D%D0%90%D0%A0%D0%9E%D0%94%D0%9D%D0%9E-0%D0%90%D0%92%D0%9E%D0%92%D0%98%D0%99%20%D0%90%D0%A1%D0%9F%D0%95%D0%9A%D0%A2%20%D0%9F%D0%A0%D0%90%D0%9A%D0%A2%D0%98%D0%9A%D0%98%20%D0%96%D0%86%D0%9D%D0%9E%D0%A7%D0%9E%D0%93%D0%9E%20%D0%9E%D0%91%D0>

%A0%D0%86%D0%97%D0%90%D0%9D%D0%9D%D0%AF.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 16.06.2023 р.).

9. Чому жінок народу апатани змусили жити з пробками в носі. *Марме*. 2022. URL: <https://mapme.club/poradi/10101-chomu-zhinok-narodu-apatani-zmusili-zhiti-z-probkami-v-nosakh.html> (дата звернення: 10.05.2023 р.).

10. Чутора М. В. Стигматизація: сутність, види, причини виникнення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. 2011. Випуск 20. С. 177–180.

REFERENCES:

1. Taylor E. Lotosni stopy: istoriia, protses pereviazky, naslidky. [Lotus feet: history, process of dressing, consequences] *WARBLETONCOUNCIL*. 2021. Retrieved from :<https://uk.warbletoncouncil.org/pies-de-loto-8823> (date of application: 06.07.2023) [in Ukrainian].

2. Yatsenko A. Zaruchnyky tradytzii: mianmske plemia Kaian [Hostages of tradition: the Kayan tribe of Myanmar]. 2019. Retrieved from: <https://medium.com/@anastasiayatsenko/> (date of application: 06.07.2023) [in Ukrainian].

3. Heik A. Chomu materi 'prasuiut' hrudy vlasnym dochkam [Why do mothers 'iron' their own daughters' breasts]. *BBC NEWS Ukraina*. 2019. Retrieved from: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-47697686> (date of application: 11.06.2023) [in Ukrainian].

4. Kudenko T. Shcho take zhinoche obrizannia ta chomu vazhlyvo pro tse hovoryty [What is female circumcision and why is it important to talk about it]. *WONDER*. 2021. Retrieved from: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1095-13#Text> (date of application: 11.06.2023)

5. Plem'ia mursi [Mursi tribe]. *proUkrTravel*. 2021. Retrieved from: <https://proukrtravel.ru/rizne/9721-plem-ja-mursi.html> *BBC NEWS Ukraina*. 2014. (date of application: 26.06.2023) in Ukrainian].

6. Roberts M. Anatomiiia zhinochoho obrizannia [Anatomy of female circumcision] URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/>

health/2014/07/140722_vj_female_genitals_mutilations_ko (date of application: 16.05.2023 р.) [in Ukrainian].

7. Tahiev S. R., Havlovska A. O. Reproduktyvne nasyilstvo yak forma domashnoho nasyilstva [Reproductive violence as a form of domestic violence] *Кримінально-виконавча система: Vchora. Sohodni. Zavtra*. 2023, №1. pp. 23–41. [in Ukrainian].

8. Chashchyna Ye. O. Mizhnarodno-pravovy aspekt praktyky zhinochoho obrizannia [International legal aspect of the practice of female circumcision]. 2020. Retrieved from: <http://dspace.onua.edu.ua/bitstream/handle/11300/19418/%D0%9C%D0%86%D0%96%D0%9D%D0%90%D0%A0%D0%9E%D0%94%D0%9D%D0%9E-%D0%9F%D0%A0%D0%90%D0%92%D0%9E%D0%92%D0%98%D0%99%20%D0%90%D0%A1%D0%9F%D0%95%D0%9A%D0%A2%20%D0%9F%D0%A0%D0%90%D0%9A%D0%A2%D0%98%D0%9A%D0%98%20%D0%96%D0%86%D0%9D%D0%9E%D0%A7%D0%9E%D0%93%D0%9E%20%D0%9E%D0%91%D0%A0%D0%86%D0%97%D0%90%D0%9D%D0%9D%D0%AF.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (date of application: 16.06.2023) [in Ukrainian].

9. Chomu zhinok narodu apatany zmusyly zhyty z probkami v nosakh [Why were the women of the Apatana people forced to live with plugs in their noses]. *Марме* 2022. Retrieved from: <https://mapme.club/poradi/10101-chomu-zhinok-narodu-apatani-zmusili-zhiti-z-probkami-v-nosakh.html> (date of application: 10.05.2023) [in Ukrainian].

10. Chutora M. V. Styhmatyzatsiia: sutnist, vydy, prychny vynyknennia [Stigmatization: essence, types, causes of occurrence]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu*. 2011, Vypusk 20. pp. 177–180.

Стаття надійшла до редакції 23.07.2023

The article was received 23 July 2023